

การสังเคราะห์องค์ความรู้พุทธศิลปกรรมในล้านนา

The Critical of Buddhist Art in Lanna

เทวัญ เอกจันทร์

พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์, สมบูรณ์ ตาสอนธิ, ประดิษฐ์ ปัญญาจีน

จิตรเทพ ปิ่นแก้ว

Dhevan Eakjan

Phisit Kotsupho, Somboon Tasonthi, Prasert Panyacheen,

Jitthep Pin-Kaew

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

Corresponding Author, E-mail : tewaneakjan09@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของพุทธศิลปกรรมในล้านนา 2) เพื่อเสริมสร้างความรู้ทางพุทธศิลปกรรมล้านนา แก่เยาวชน นิสิตนักศึกษา และชุมชน 8 จังหวัดภาคเหนือ และ 3) เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้พุทธศิลปกรรมล้านนา เพื่อการส่งเสริมการศึกษาการพัฒนาคุณภาพศิลปะ และการสร้างเมืองศิลปะเชิงสร้างสรรค์ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาพุทธศิลปกรรมล้านนาในภาคเหนือตอนบน

ผลของการศึกษาพบว่า 1) ศิลปกรรมล้านนาได้รับอิทธิพลจากการเผยแพร่เข้ามาของพระพุทธศาสนาในแต่ละยุคดังนี้ ยุคที่ 1 พุทธศิลปกรรมล้านนาสมัยอาณาจักรหริภุญชัย ในราวพุทธศตวรรษที่ 17 ยุคที่ 2 พุทธศิลปกรรมล้านนาสมัยอาณาจักรเชียงใหม่-โยนก ในราวพุทธศตวรรษที่ 18 ยุคที่ 3 พุทธศิลปกรรมล้านนาสมัยอาณาจักรล้านนา ในราวพุทธศตวรรษที่ 19 ถึง 21 และยุคที่ 4 พุทธศิลปกรรมล้านนาสมัยปัจจุบัน นับตั้งแต่สมัยพม่าปกครอง ในราวต้นพุทธศตวรรษที่ 22 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 24 2) อัตลักษณ์ของพุทธศิลปกรรมล้านนามีรูปแบบและอัตลักษณ์ที่มีลักษณะผสมผสานระหว่างศิลปะหริภุญชัย มอญ พม่า จีนตอนใต้ สุกโขทัย และล้านช้าง ทำให้มีลักษณะเด่นเฉพาะตัว คือ ความวิจิตร

งดงาม ความอ่อนช้อยของลวดลายและรูปทรง ความคิดสร้างสรรค์ของศิลปิน จนกระทั่งพัฒนาเป็นต้นแบบพุทธศิลป์ล้านนาในปัจจุบัน และ 3) การสังเคราะห์องค์ความรู้พุทธศิลป์ล้านนาแบบร่วมสมัย โดยจัดกิจกรรมถอดบทเรียนการเรียนรู้ศิลปะกับเยาวชนและประชาชนในพื้นที่ เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมและสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม

คำสำคัญ: พุทธศิลปกรรม, ประวัติศาสตร์ศิลป์, ล้านนา

Abstract

This research article has 3 objectives: 1) to study the history of Buddhist arts in Lanna; 2) to enhance knowledge of Lanna Buddhist arts for youths, students, and communities in 8 northern provinces; and 3) to critical the body of knowledge of Buddhist arts of Lanna. To promote education and development of art quality and the creation of a creative arts city. This research was qualitative research by studying Lanna Buddhist arts in northern Thailand.

The results of the research were as follows: 1) Lanna arts influenced the propagation of Buddhism in each period as follows: First era, Lanna Buddhist arts in the Hariphunchai Kingdom period. Around the 17th Buddhist century, the 2nd period, Lanna Buddhist arts in the Chiang Saen-Yonok Kingdom period Around the 18th Buddhist century, the 3rd period, Lanna Buddhist arts in the Lanna Kingdom period Around the 19th to the 21st Buddhist centuries and the 4th era, modern Lanna Buddhist art since the Burmese rule Around the beginning of the 22nd Buddhist century to the beginning of the 24th Buddhist century; 2) The identity of Lanna Buddhist art has a form and identity that is a blend of Hariphunchai, Mon, Burmese, Southern China, Sukhothai and Lan Xang arts, making it beautiful. The delicacy of patterns shapes the Artist's creativity until developed into a model of contemporary Lanna Buddhist arts, and 3) The critical of contemporary Lanna Buddhist art knowledge by organizing

activities to take lessons in art learning with youth and people in the area To promote the conservation of Buddhist arts and support cultural tourism.

Keywords: Buddhist Art, Art history, Lanna.

บทนำ

องค์ความรู้ด้านศิลปกรรมและพุทธศิลปกรรมในล้านนา ศิลปิน ผลงานที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้น ความรู้เชิงวิชาการด้านศิลปะร่วมสมัยทุกสาขา วัตถุศิลป ตลอดจนมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยนั้นได้เปิดสอนและการผลิตบุคลากรในสาขาวิชาพุทธศิลปกรรม โดยเบื้องต้นมีแนวคิดจะนำร่องพื้นที่ในเขตจังหวัดภาคเหนือตอนบนหรือที่เรียกว่า “ล้านนา” ซึ่งในอดีตนับเป็นดินแดนที่มีความรุ่มรวยด้วยศิลปวัฒนธรรมที่งดงาม ให้เป็นเมืองศิลปะเชิงสร้างสรรค์ของประเทศไทย เนื่องจากดินแดนล้านนาแห่งนี้มีศักยภาพทางทรัพยากรบุคคลมากมาย คือ กลุ่มศิลปินที่มีความรู้ความสามารถและชื่อเสียงทั้งในระดับชาติและนานาชาติ ศักยภาพทางทรัพยากรทางวัตถุ คือ ผลงานทางศิลปะที่มีความโดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ ซึ่งสามารถที่จะขยายไปสู่การสร้างรายได้คู่ขนานธุรกิจการท่องเที่ยวและธุรกิจการค้าด้านผลงานทางศิลปะ โดยการสำรวจองค์ความรู้และพื้นที่ที่มีความพร้อมในจังหวัดภาคเหนือตอนบน ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน ลำพูน ลำปาง แม่ฮ่องสอน ซึ่งเป็นทำงานวิจัยร่วมกับหน่วยงานองค์กรภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย (สศร.) องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น บริษัท/ธุรกิจ/ห้างร้านที่ค้าขายงานศิลปะ และชุมชนร่วมกันช่วยกันผลักดันให้เกิดกระแสการตื่นตัวในเรื่องเมืองศิลปะ และร่วมกันพัฒนาให้เกิดเมืองศิลปะเชิงสร้างสรรค์ในล้านนา (สันติ เล็กสุขุม, 2538: 77-78)

สำหรับกลุ่มจังหวัดล้านนา ได้มีการพัฒนาเมืองให้มีเอกลักษณ์ทางล้านนาไม่ว่าจะเป็นศิลปะ วัฒนธรรม และเมืองเชิงนิเวศ ซึ่งที่ผ่านมาได้มีการเชื่อมโยงการทำงานร่วมกันของฝ่ายต่างๆ เช่น ภาครัฐได้มีการรวมกลุ่มเป็นกลุ่มจังหวัดล้านนา คณะสงฆ์ได้ร่วมกันอนุรักษ์ศิลปะล้านนาของวัดและชุมชน กลุ่มศิลปินได้เปิดบ้านศิลปินล้านนาและนิทรรศการศิลปะในพื้นที่สาธารณะ จนนำไปสู่การพัฒนาเมืองสร้างสรรค์ จนกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ เช่น วัดร่องขุ่น พิพิธภัณฑ์บ้านดำ วัดร่องเสือเต้น ไร่เชิญตะวัน เป็นต้น เพื่อเป็นการขับเคลื่อนการสร้างสรรคเมืองศิลปะ คณะผู้วิจัยและมหาวิทยาลัยสงฆ์ จึงได้มีการ

พัฒนาหลักสูตรพุทธศิลปกรรมในระดับปริญญาตรีขึ้นที่เชียงใหม่และเชียงราย รวมทั้งได้การจัดอบรมคณะสงฆ์ วัด ชุมชน และศิลปินในการสร้างสรรค์ศิลปะล้านนาทั้งในด้านจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรมและศิลปกรรมร่วมสมัย อย่างไรก็ตาม กระบวนการดำเนินการที่ผ่านมายังมีการขับเคลื่อนในลักษณะของกลุ่มที่สนใจเฉพาะและยังไม่มีรูปแบบและกระบวนการที่จะพัฒนาไปยังคนส่วนมาก และขาดการกำหนดแผนงาน ยุทธศาสตร์ และกิจกรรมด้านศิลปะแบบสร้างสรรค์ในลักษณะของเครือข่าย

อิทธิพลที่ได้รับทางศิลปกรรมเชิงพุทธศิลป์ และสถาปัตยกรรมต่างๆ นั้น ได้ถือกำเนิดขึ้นหลังจากสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว เมื่อมีการสังคายนาพระไตรปิฎกเกิดขึ้นส่งผลให้การถ่ายทอดวิทยาการทางด้านพุทธศาสนามีรูปแบบที่หลากหลายและแตกต่างกันออกในขณะที่ตำรามุ่งถ่ายทอดพุทธประวัติและชาดกต่าง ๆ แต่ศิลปะก็ถือเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดหลักจริยศาสตร์ที่ได้ผลเช่นกัน พุทธศิลป์จึงแพร่ขยายออกไปอย่างรวดเร็วจนเกิดมรดกทางวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่และสืบทอดต่อกันมา (สุรัช จงจิตงาม., 2555: 5)

พุทธศิลปกรรมในล้านนา ได้รับการสืบทอดมาจากกลุ่มช่างฝีมือ จากเชียงแสน เชียงราย หรือญ๋ฮ่วย ที่ภายหลังได้ผนวกเข้ากับเมืองเชียงใหม่ นอกจากนี้คงได้รับความสัมพันธ์ทางฝีมือช่างจากพุกามและเมืองสุโขทัยด้วย เนื่องจากพญามังรายและพ่อขุนรามคำแหงต่างก็เป็นพระสหายกัน จึงเป็นไปได้ว่าการไปมาหาสู่หรือความสัมพันธ์ทางการเมือง สังคม ศาสนาและวัฒนธรรมคงมีอิทธิพลต่อกัน ในการสร้างงานพุทธศิลปกรรมในล้านนาด้วยพลังศรัทธาของพุทธศาสนิกชนตั้งแต่พระมหากษัตริย์จนถึงชาวบ้านสามัญชนทั่วไป (สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล, 2529: 25)

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงมีความตั้งใจที่จะศึกษาการสังเคราะห์งานพุทธศิลปกรรมในล้านนาเพื่อพัฒนารูปแบบเมืองศิลปะเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มจังหวัดในล้านนา โดยการเชื่อมโยงวิถีวัฒนธรรมของท้องถิ่นล้านนาจาก “วัด” สู่ “ชุมชน” จาก “ชุมชน” สู่ “พื้นที่สาธารณะและการสร้างสรรค์” โดยมีเป้าหมายหลัก คือ การพัฒนาเมืองแห่งศิลปะและการสร้างสรรค์ของกลุ่มจังหวัดล้านนา เพื่อเป็นการหาความรู้เชิงประวัติศาสตร์ในการอนุรักษ์รักษาพุทธศิลปกรรมให้คงอยู่กับพระพุทธศาสนา ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในการหวงแหนศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นล้านนาสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของพุทธศิลปกรรมในล้านนา
- 2) เพื่อเสริมสร้างความรู้ทางพุทธศิลปกรรมล้านนา แก่เยาวชน นิสิต นักศึกษา และชุมชน 8 จังหวัดภาคเหนือ
- 3) เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้พุทธศิลปกรรมล้านนา ในการส่งเสริมการศึกษา การพัฒนาคุณภาพศิลปะ และการสร้างเมืองศิลปะเชิงสร้างสรรค์

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้องค์ความรู้วิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เพื่อทราบถึงการพัฒนาพื้นที่ในเขต 8 จังหวัดภาคเหนือให้เป็นเมืองศิลปะเชิงสร้างสรรค์ในล้านนา โดยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

- 1) การศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตามแนวคิดในการวิจัย 3 แนวคิด คือ แนวคิดเกี่ยวกับมโนทัศน์สุนทรียศาสตร์ของพุทธศิลปกรรม แนวคิดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ศิลปะ (History art) แนวคิดเกี่ยวกับพุทธศิลปกรรมล้านนา (Lanna Art) และการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- 2) การศึกษาภาคสนาม (Field Study) โดยการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นและคัดเลือกชุมชนเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อรวบรวมข้อมูลในเชิงกายภาพของพื้นที่ 8 จังหวัด จากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มกับกลุ่มประชากรผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Information) ได้แก่ กลุ่มประชากรเป้าหมาย ประกอบด้วย พระสงฆ์ที่เป็นผู้นำในชุมชน ผู้นำชุมชน กลุ่มตัวแทนชาวบ้านในชุมชน ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ/ท้องถิ่น และกลุ่มศิลปิน รวมทั้งสิ้น 200 คน

- การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับกลุ่มเป้าหมายในชุมชน เพื่อสรุปและสังเคราะห์ชุดองค์ความรู้ทางศิลปกรรมเชิงพุทธศิลป์ ที่มีการบันทึก จารึก ที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยการใช้คำถามปลายเปิด (Open-ended Questions)

- การจัดประชุมเสวนาทางวิชาการและกิจกรรมเชิงปฏิบัติการช่วยในการพัฒนาความรู้ความสามารถทางพุทธศิลปกรรมล้านนาเกี่ยวกับท้องถิ่น ชุมชน ให้แก่นิสิต นักศึกษา นักเรียนและชาวบ้านในชุมชน นำความรู้ที่ได้จากงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ได้จริง โดยมีจำนวนผู้เข้าร่วม จำนวน 200 คน

ขอบเขตการวิจัย

1) ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยการลงพื้นที่สำรวจผลงานทางพุทธศิลปกรรมล้านนาในแต่ละพื้นที่จากอดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อหาข้อมูลที่จะนำมาสังเคราะห์ให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนแล้วนำไปสร้างเป็นเครื่องมือเรียนรู้ หรือชุดการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาเมืองในล้านนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปะของพระพุทธศาสนา และแหล่งเรียนรู้เชิงศิลปวัฒนธรรม วิถีชุมชน แนวพุทธ ในรูปแบบที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตน โดยมีการค้นคว้าด้านข้อมูลและเนื้อหา ดังนี้

- ข้อมูลทางโบราณคดี การขุดค้นชั้นทางวัฒนธรรม และการขุดแต่งโบราณสถาน
- ข้อมูลจารึกและเอกสารทางประวัติศาสตร์
- การลงพื้นที่สำรวจกลุ่มซากโบราณสถาน และโบราณวัตถุ ตามสถานที่ต่างๆ

ในพื้นที่เขตล้านนา

- การวิเคราะห์รูปแบบงานพุทธศิลป์ ตามกลุ่มจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม

- วิเคราะห์เอกสารตำราทางวิชาการ หนังสือพุทธศิลป์ บทความพุทธศิลปกรรม
- การออกแบบรูปแบบสันนิษฐานจากโบราณสถาน ที่มีหลักฐานในการลงพื้นที่ ด้วยการร่างภาพจำลองให้เกิดองค์ความรู้ในงานพุทธศิลปกรรมแบบใหม่ๆ

- รูปแบบสันนิษฐานจากซากวิหาร เจดีย์ เครื่องบูชาทางพระพุทธศาสนา เสนาสนะ โดยเสนอจินตทัศน์ที่เป็นไปได้ของรูปแบบพุทธศิลป์ล้านนา

- กลุ่มโบราณสถานขนาดใหญ่ และมีร่องรอยหลักฐานรูปแบบพุทธศิลปกรรมที่น่าสนใจ ร่วมกับข้อมูลทางโบราณคดี จารึกและเอกสารทางประวัติศาสตร์ ในพื้นที่เขตล้านนา 8 จังหวัด

2) ขอบเขตด้านพื้นที่

แหล่งข้อมูลทางพุทธศิลปกรรมล้านนา 8 จังหวัด ภาคเหนือ โดยเน้นเป็นพื้นที่หลักและพื้นที่สร้างสรรค์ รวมไปถึงสถานที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ แหล่งโบราณสถาน วัด ชุมชน เสนาสนะภายในวัด และการพัฒนาชุมชนแห่งใหม่ที่มีศักยภาพและความพร้อมในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธศิลปกรรมแห่งใหม่ ได้แก่ แหล่งข้อมูลทางศิลปกรรมล้านนา 8 จังหวัด ภาคเหนือ โดยเน้นเป็นพื้นที่หลักและพื้นที่สร้างสรรค์ รวมไปถึงสถานที่

ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ แหล่งโบราณสถาน วัด ชุมชน และการพัฒนาชุมชนแห่งใหม่ที่มีศักยภาพและความพร้อมในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปกรรมแห่งใหม่ ได้แก่ จังหวัดเชียงราย มีจำนวน 4 วัด ได้แก่ วัดร่องขุน วัดร่องเสือเต้น วัดพระแก้ว วัดห้วยปลากั้ง จังหวัดเชียงใหม่ มีจำนวน 6 วัด และ 1 แห่ง ได้แก่ วัดพระธาตุดอยสุเทพ วัดเจดีย์หลวง เวียงกุมกาม วัดอินทราวาส (วัดต้นเกว๋น) วัดผาลาด วัดเจ็ดยอด จังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวน 2 วัด ได้แก่ วัดพระธาตุดอยมู วัดจองคำ จังหวัดลำปาง มีจำนวน 10 วัด ได้แก่ วัดพระแก้วดอนเต้า วัดเจดีย์ขาวหลัง วัดศรีชุม วัดศรีลองเมือง วัดป่าฝาง วัดจองคำ วัดไหล่หิน วัดพระธาตุลำปางหลวง วัดปงยางคก วัดปงสนุกเหนือ จังหวัดลำพูน มีจำนวน 4 วัด ได้แก่ วัดพระธาตุหริภุญไชย วัดบ้านปาง วัดวัดพระบาทตากผ้า วัดพระธาตุ 5 ดวง จังหวัดแพร่ มีจำนวน 4 วัด ได้แก่ วัดพระธาตุช่อแฮ วัดพระบาทมิ่งเมือง วัดพระธาตุสุโทนมงคลคีรี วัดสูงเม่น จังหวัดน่าน มีจำนวน 7 วัด ได้แก่ วัดภูมินทร์ วัดหนองบัว วัดพระธาตุแช่แห้ง วัดมิ่งเมืองจังหวัดพะเยา วัดศรีโคมคำ วัดจอมทอง วัดอนาลโย

3) ขอบเขตด้านประชากร

กลุ่มประชากรเป้าหมาย ประกอบด้วย พระสงฆ์ที่เป็นผู้นำในชุมชน ผู้นำชุมชน กลุ่มตัวแทนชาวบ้านในชุมชน ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ/ท้องถิ่น และกลุ่มศิลปิน นิสิต นักศึกษา สถาบันการศึกษาทางศิลปะ รวมทั้งสิ้น 200 คน

ผลการวิจัย

1) ประวัติความเป็นมาของพุทธศิลปกรรมในล้านนา พบว่าศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนาก็อยู่ที่เมืองเชียงใหม่สืบต่อมาเป็นเวลานาน เป็นศิลปะที่เกิดขึ้นทางภาคเหนือของประเทศไทย ศิลปะบางส่วนได้รับอิทธิพลจากอินเดียและลังกา แต่เริ่มมีลักษณะของความเป็นไทย มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง พบซากเมืองอยุธยาฝั่งแม่น้ำโขง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ลักษณะสำคัญของพระพุทธรูป ศิลปะล้านนา ซึ่งมักเรียกว่า แบบเชียงแสน คือ พระวรกายอวบอ้อม พระพักตร์อ้อม ยิ้มสำรวม พระเกตุมาลาเป็นรูปต่อมกลม และดอกบัวตูม ไม่มีไรพระศก พระศกเป็นแบบก้นหอย พระขนงโค้งรับพระนาสิก จมูกเล็กน้อยชายสังขมาขึ้นเหนือพระถัน พระอุระนูนดังราชสีห์ ทำนั้งขัดสมาธิเพชร การสร้างพระพุทธรูป มีพระวรกายอวบอ้วน พระพักตร์กลม พระหนุเป็นปม พระอุระนูน พระรัศมีเป็นดอกบัวตูม ส่วนงานทางด้านสถาปัตยกรรม มีการสร้างสถูปมากมาย เช่น สถูปจามเทวี

ลำพูน สตูปวัดสวนดอก เชียงใหม่ สถาปัตยกรรม โบสถ์ และวิหาร ภาพรูปปั้นหล่อไตร วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ พระพุทธรูปเชียงแสนถือกำเนิดขึ้นที่เมืองเชียงแสนทางภาคเหนือของไทย ราวพุทธศตวรรษที่ 17-21 ลักษณะงดงามน่าเกรงขามมากดุจพญาสิงหาราช จึงได้นำว่าสิงห์หนึ่ง สิงห์สอง สิงห์สาม

2) การเสริมสร้างความรู้ทางพุทธศิลปกรรมล้านนา แก่เยาวชน นิสิต นักศึกษา และชุมชน เขตภาคเหนือ พบว่าอัตลักษณ์ของพุทธศิลปกรรมในล้านนาที่มีคุณค่าเชิงศิลปะและการออกแบบ เป็นอัตลักษณ์ที่เป็นรูปธรรม สามารถนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานสู่การออกแบบในรูปแบบต่างๆ ได้จึงได้มีแนวคิดในการนำพุทธศิลป์ล้านนา ที่มีรูปแบบที่มีลักษณะโดดเด่นเฉพาะตัวมีความวิจิตรงดงาม ซึ่งเป็นความงดงามที่ แสดงถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของล้านนาโดยใช้แบบอย่างรูปร่าง รูปทรงจากสิ่งของเครื่องใช้ เครื่องสักการะโบราณต่างๆ เพื่อเป็นการนำเสนอเผยแพร่พุทธศิลปกรรมแบบล้านนาในรูปแบบต่างๆ เช่น การเรียนรู้โดยตรงทางจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม โดยการเสริมสร้างความรู้ทางพุทธศิลปกรรมล้านนา แก่เยาวชน นิสิต นักศึกษา และชุมชน เขตภาคเหนือ ให้รู้ถึงอัตลักษณ์ที่ได้รับแรงบันดาลใจส่วนใหญ่มาจากพระพุทธรูปศาสนา หลักฐานสำคัญที่เป็นประวัติศาสตร์ของศิลปะล้านนาจะเห็นได้จากการจารึกงานไว้ในสถาปัตยกรรมและการตกแต่งวัด ไม่ว่าจะเป็นจิตรกรรมภาพวาดฝาผนัง ประติมากรรม และงานฝีมือนานาชาติที่สร้างสรรค์ขึ้นมาอย่างบรรจงเพื่อเป็นพุทธบูชา และมีความหลากหลายรูปแบบอันเนื่องมาจากกลุ่มชาติพันธุ์มีการผสมผสานกันระหว่างกลุ่มชนตลอดจนการอพยพย้ายถิ่น จึงทำให้งานจิตรกรรมที่พุทธศิลป์ผลิตจากช่างฝีมือมีความแตกต่างกันไปด้วย จนทำให้นักประวัติศาสตร์ทางศิลปจำแนกงานพุทธศิลปกรรมตามลักษณะของงานตามสกุลช่าง หลายสกุล เช่น สกุลช่างเชียงใหม่ สกุลช่างไทใหญ่ สกุลชำน่าน เป็นต้น

3) องค์ความรู้พุทธศิลปกรรมล้านนาในการส่งเสริมการศึกษาการพัฒนาคุณภาพศิลปะ และการสร้างเมืองศิลปะเชิงสร้างสรรค์ พบว่าความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธรูปของพุทธศาสนิกชนโดยองค์รวม เป็นการสืบทอดอายุของพระพุทธรูปศาสนาและศิลปะ เป็นการสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้รวบรวมข้อมูลในการเดินทางหาข้อมูลทางด้านพุทธศิลป์ในภาคเหนือตอนบน 8 จังหวัด และได้ประมวลองค์ความรู้ออกมาเป็นชุดองค์ความรู้ลายเส้นทางพุทธศิลป์ที่ได้จากการจัดการประชุมกับทางผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อหาต้นแบบลายเส้นที่สังเคราะห์ออกมาเพื่อการใช้ประโยชน์ในอนาคตได้สูงสุด และนำมาส

ร่างกระบวนการเรียนรู้โดยตรงให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยที่จะนำไปสู่การพัฒนาประเทศชาติด้านศิลปวัฒนธรรมได้สืบไป โดยมีกิจกรรมที่ดำเนินการได้แผนงานวิจัย ดังนี้ 1) กิจกรรมสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรมล้านนาวิถีใหม่ จากการศึกษาค้นคว้าศิลปกรรมในอดีต โดยการใช้มุมมองของทีมงานวิจัย และศิลปินผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อสร้างสรรค์ผลงานลายเส้นที่ได้จากการระดมความคิดแสวงหาการสร้างสรรค์งานพุทธศิลปกรรมล้านนาใหม่ 2) กิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้หรือถอดบทเรียนพุทธศิลป์ 3) กิจกรรมขยายเครือข่ายและเผยแพร่พุทธศิลป์สู่สังคม

การเรียนรู้การส่งเสริมการศึกษาการพัฒนาคุณภาพงานพุทธศิลป์ ในการสร้างสรรค์แบบร่วมสมัยที่เกิดจากการสังเคราะห์ ให้เป็นเวทีถอดบทเรียนจากกิจกรรมเรียนรู้การสร้างสรรค์ผลงานพุทธศิลปกรรมล้านนาใหม่ เพื่อกลุ่มเป้าหมายจะได้ตระหนักเห็นความสำคัญในเรื่องนี้ขึ้นมา ถือว่าเป็นการเรียนรู้ประเพณีวัฒนธรรมพร้อมกับบูรณาการให้เข้ากับท้องถิ่น เพื่อให้เป็นสมบัติของคนล้านนาและของชาติ อีกประการหนึ่งเพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาที่เกิดจากการสร้างสรรค์ที่เรียกว่า “พุทธศิลป์ล้านนา”

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาประวัติความเป็นมาของพุทธศิลปกรรมในล้านนา พบว่า ศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนาก็อยู่ที่เมืองเชียงใหม่สืบต่อมาเป็นเวลานาน เป็นศิลปะที่เกิดขึ้นทางภาคเหนือของประเทศไทย ศิลปะบางส่วนได้รับอิทธิพลจากอินเดียและลังกา แต่เริ่มมีลักษณะของความเป็นไทย มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง พบซากเมืองอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ลักษณะสำคัญของพระพุทธรูป ศิลปะล้านนา ซึ่งมักเรียกว่า แบบเชียงแสน ดังที่ สรัสวดี อ๋องสกุล (2529 : 25) กล่าวในประวัติศาสตร์ล้านนาว่า ในปัจจุบันดินแดนส่วนสำคัญของล้านนาอยู่ในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ประกอบด้วยเมืองใหญ่น้อยแบ่งตามสภาพภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ออกเป็น สองกลุ่มคือ กลุ่มเมืองล้านนาตะวันตกซึ่งเป็นแกนสำคัญมีเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย พะเยา เนื่องจากถูกผนวกเข้าด้วยกันมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์มังรายตอนต้น ครั้นในสมัยราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน กลุ่มเจ้านายเชื้อสายเจ้าเจ็ดตนได้แยกย้ายกันปกครองเมืองต่าง ๆ ดังนั้นเมืองด้านล้านนาตะวันตกจึงมีความสัมพันธ์ร่วมกัน

จากผลการศึกษาการเสริมสร้างความรู้ทางพุทธศิลปกรรมล้านนา แก่เยาวชน นิสิต นักศึกษา และชุมชนเขตภาคเหนือ พบว่า อัตลักษณ์ของพุทธศิลปกรรมล้านนาใน จิตรกรรม ส่วนใหญ่เป็นงานตกแต่งบนสถาปัตยกรรมที่มีความสวยงาม เป็นงานเขียนที่ สอดคล้องกับคติความเชื่อทางศาสนา อาทิ คติจักรวาลวิทยาในไตรภูมิ ดังที่ วรลัญจก์ บุญ ยสุรัตน์ (2544: 3) กล่าวว่า สัญลักษณ์ที่เป็นองค์ประกอบของวิหารล้านนาสร้างขึ้นมาจาก วรรณกรรมทางศาสนา คือ ไตรภูมิจักรวาล จักรวาลที่ป็นโดยวิหารมักแสดงเรื่องราวของ ภูมิจักรวาล มีส่วนของเขาพระสุเมรุ เขาสัตตบริภัณฑ์ผ่านโขงพระพุทธรูปในวิหารปราสาท เพื่อจบลงหลังคาวิหาร การจำลองเขาสัตตบริภัณฑ์ผ่านสัตตภัณฑ์ที่จุดเทียนด้านหน้า พระพุทธรูป และภาพฝาผนังในเรื่องที่เกี่ยวกับชาดก ดังที่ ประทีป ชุมพล (2539: 10) พบ ว่า ชาดกมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของบุคคลที่นับถือพระพุทธศาสนามาตั้งแต่สมัยครั้งพุทธกาล จนถึงปัจจุบัน ต่อมานิยมนำเอาเรื่องราวในชาดกต่างๆ มาวาดเป็นภาพจิตรกรรมฝาผนัง โดยเฉพาะทศชาติ ชาดกเรื่องเวสสันดรชาดก ฉะนั้น การศึกษาเรื่องราวชาดกนี้จะทำให้เรา เข้าใจในเรื่องราวนี้มากยิ่งขึ้นทำให้มองเห็นคุณค่าของหลักธรรมและอิทธิพลที่มีต่อสังคม ไทยได้เป็นอย่างดี ในด้านประติมากรรม มีความนิยมในการสร้างพระพุทธรูปมาจากวัสดุ ที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น เช่น ไม้ ดิน หิน และทองคำ เป็นต้น ดังที่ พระครูอนุรักษ์บุรณันท์ (บุญชื่น จตธมโม) (2544: 52) พบว่า การสร้างประติมากรรมหินทรายที่เกิดจากภูมิปัญญา ของช่างพะเยาทำให้เกิดมีสกุลช่างพะเยาที่มีลักษณะความโดดเด่นในด้านศิลปะซึ่งโบราณ วัตถุพุทธประติมากรรมหินทรายมีอายุเก่าแก่ประมาณราวพุทธศตวรรษที่ 20-21 เพราะ เวียงพาวเป็นแหล่งหินทรายมากมายประกอบการใช้หินทรายแกะเป็นพุทธประติมากรรม แสดงถึงความศรัทธาอย่างแรงกล้าของช่างและผู้สร้างถวาย ส่วนในด้านสถาปัตยกรรม ก็คือ การสร้างพระเจดีย์ขนาดใหญ่ บริเวณ กลางเมือง แม้จะไม่ได้ตั้งอยู่ ณ ตำแหน่งกลางเมือง อย่างแท้จริง แต่มีขนาดสูงใหญ่พอที่จะมองเห็นได้จากทุกมุมเมือง เช่น พระเจดีย์หลวง วัด พระสิงห์ วัดสวนดอก วัดพระธาตุดอยสุเทพ วัดป่าแดงหลวง วัดมหาโพธาราม เป็นต้น สถาปัตยกรรมในส่วนที่เป็นศาสนสถานนั้นค่อนข้างจะกลมกลืนกับธรรมชาติ

จากผลการศึกษาองค์ความรู้พุทธศิลปกรรมล้านนาในการส่งเสริมการศึกษา การพัฒนาคุณภาพศิลปะ และการสร้างเมืองศิลปะเชิงสร้างสรรค์ มีการจัดกิจกรรม ดังต่อไปนี้ กิจกรรมสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรมล้านนาวิถีใหม่ กิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้หรือถอดบทเรียนพุทธศิลป์ จากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การส่งเสริมการศึกษาการ

พัฒนาคุณภาพงานพุทธศิลป์ ในการสร้างสรรค์แบบร่วมสมัยที่เกิดจากการสังเคราะห์ ที่มีประโยชน์ในการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่สำคัญของล้านนา แบบมีส่วนร่วมกับชุมชน และกิจกรรมขยายเครือข่ายและเผยแพร่พุทธศิลป์สู่สังคม เช่นเดียวกับงานศึกษาของ วุฒิชัย สันธิ และวรลัญจ์ บุญยสุรัตน์ (2556: 74) พบว่า มีการนำเอาบริบททางประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของชุมชน โดยมีการนำเอาวัฒนธรรม วิถีชีวิตความเชื่อ มาผสมผสานผสานโดยผ่านความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ซึ่งปรากฏอยู่ในรูปแบบของตำนาน จารึก ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ พุทธศิลป์ สถาปัตยกรรม ภูมิปัญญา การแสดง กล่าวได้ว่า การสร้างสรรค์ผลงานด้านศิลปกรรมนั้น ผู้สร้างสรรค์ควรทำการศึกษาค้นคว้าศิลปกรรมในท้องถิ่น และการนำเอาประวัติศาสตร์ วิถีสังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมมาใช้ในการนำเสนอหรือสร้างสรรค์ผลงานทางศิลปกรรมให้สอดคล้องกับบริบทชุมชน ส่วนหนึ่งก็เพื่อให้ชุมชนได้ตระหนักถึงคุณค่าทางศิลปะและวัฒนธรรมของตนเอง หลังจากนั้น จึงนำไปสู่การต่อยอดกิจกรรมอื่นๆ ทางสังคมต่อไป

องค์ความรู้จากงานวิจัย

การสังเคราะห์องค์ความรู้พุทธศิลปกรรมในล้านนาทางผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้และการส่งเสริมการศึกษาการพัฒนาคุณภาพงานพุทธศิลป์ ในการสร้างสรรค์แบบร่วมสมัยที่เกิดจากการสังเคราะห์ ให้เป็นเวทีถอดบทเรียนจากกิจกรรมเรียนรู้การสร้างสรรคผลงานพุทธศิลปกรรมล้านนาใหม่ เพื่อกลุ่มเป้าหมายจะได้ตระหนักเห็นความสำคัญในเรื่องนี้ขึ้นมา ถือว่าเป็นการเรียนรู้ประเพณีวัฒนธรรมพร้อมกับบูรณาการให้เข้ากับท้องถิ่น ชุมชน สังคม เพื่อให้เป็นสมบัติของคนล้านนาและของชาติ อีกประการหนึ่งเพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาที่เกิดจากการสร้างสรรค์ที่เรียกว่า “พุทธศิลป์ล้านนา”



สรุป

ศิลปกรรมล้านนาได้รับอิทธิพลจากการเผยแพร่เข้ามาของพระพุทธศาสนาในแต่ละยุคดังนี้ ยุคที่ 1 พุทธศิลปกรรมล้านนาสมัยอาณาจักรหริภุญชัย ในราวพุทธศตวรรษที่ 17 ยุคที่ 2 พุทธศิลปกรรมล้านนาสมัยอาณาจักรเชียงใหม่-โยนก ในราวพุทธศตวรรษที่ 18 ยุคที่ 3 พุทธศิลปกรรมล้านนาสมัยอาณาจักรล้านนา ในราวพุทธศตวรรษที่ 19 ถึง

21 และยุคที่ 4 พุทธศิลปกรรมล้านนาสมัยปัจจุบัน นับตั้งแต่สมัยพม่าปกครอง ในราวต้นพุทธศตวรรษที่ 22 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 24 2) อัตลักษณ์ของพุทธศิลปกรรมล้านนามีรูปแบบและอัตลักษณ์ที่มีลักษณะผสมผสานระหว่างศิลปะทวารวดี มอญ พม่า จีนตอนใต้ สุโขทัย และล้านช้าง ทำให้มีลักษณะเด่นเฉพาะตัว คือ ความวิจิตรงดงาม ความอ่อนช้อยของลวดลายและรูปทรง ความคิดสร้างสรรค์ของศิลปิน จนกระทั่งพัฒนาเป็นต้นแบบพุทธศิลป์ล้านนาในปัจจุบัน และ 3) การสังเคราะห์องค์ความรู้พุทธศิลป์ล้านนาแบบร่วมสมัย โดยจัดกิจกรรมถอดบทเรียนการเรียนรู้ศิลปะกับเยาวชนและประชาชนในพื้นที่ เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมและสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม

บรรณานุกรม

- ประทีป ชุมพล. (2539). “จิตรกรรมฝาผนังภาคกลาง: ศึกษากรณีความสัมพันธ์กับวรรณคดีและอิทธิพลที่มีความเชื่อประเพณีและวัฒนธรรม. รายงานวิจัย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ.
- พระครูอนุกัมภีร์บุรานันท์ (บุญชื่น ตมโม). (2544). “ศึกษากระบวนการอนุรักษ์พุทธประติมากรรมหินทราย : กรณีศึกษาพิพิธภัณฑสถานเวียงพาง (วัดลี)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนธรรมบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**
- วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์. (2544). **วิหารล้านนา.** กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ.
- วุฒิชัย สันติ และวรลัญจก์ บุญยสุรัตน์. (2556). **การจัดการเส้นทางเรียนรู้ทางวัฒนธรรมลุ่มน้ำกก จังหวัดเชียงราย, การประชุมมหาดใหญ่วิชาการ ครั้งที่ 4 เรื่อง “การวิจัยเพื่อพัฒนาสังคมไทย”.** มหาวิทยาลัยมหาดใหญ่ วันที่ 10 พฤษภาคม.
- สันติ เล็กสุขุม. (2538). **ศิลปะเชียงแสน (ศิลปะล้านนา) และศิลปะสุโขทัย.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โบราณ.
- สุรัชย์ จงจิตงาม. (2555). **ล้านนา. นนทบุรี: อมรินทร์ พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง.**
- สร้อยดี อ่องสกุล. (2529). **ประวัติศาสตร์ล้านนา. โครงการข้อเสนอแนะล้านนาการศึกษา : โครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.**